

N L

Enny de Bruijn, *Eerst de waarheid, dan de vrede. Jacob Revius*

1586-1658. Zoetermeer (Uitgeverij Boekencentrum)

2012, 661 bladzijden. ISBN 978 90 239 2620 7.

€ 34,90.

Deze nieuwe biografie van Revius is de derde in een rij. E.J.W. Posthumus Meyjes' *Jacobus Revius, zijn leven en werken* (1895) en W.A.P. Smits *De dichter Revius* (1928), de twee voorgaande biografieën, beschrijven elk slechts een deel van Revius' werkzaamheden. Posthumus Meyjes focuste op Revius' theologische activiteiten, Smit op de dichtelijke. De Bruijn biedt een synthetiserende beschrijving van al Revius' werkzaamheden, en via die beschouwing ook een analyse van de wijze waarop de verschillende terreinen waarop Revius actief was – de theologie, de geschiedschrijving, de dichtkunst, de wetenschap – in de Republiek met elkaar verweven waren. Haar biografie van Revius laat daarmee ook zien hoe de zeventiende-eeuwse Republiek op koers gebracht en gehouden werd door zijn intellectuele bovenlaag, en hoe belangrijk de tekstuele cultuur daarbij was. In poëzie, brieven, geschiedenisboeken, de bijbelvertaling, traktaten en liederen scherpde Revius zijn eigen geest en hield hij anderen bij de les.

In acht hoofdstukken loopt De Bruijn de belangrijkste werkzaamheden van Revius langs. De kern van deze biografie wordt gevormd door beschrijvingen van Revius' bezigheden als gereformeerd predikant in de Achterhoek (waar zijn intellect en schrijverschap tot bloei kwamen in een kring van door Revius zelf uitgezochte regionale en internationale geleerden), zijn optreden als theoloog in de

totstandkoming van de Statenvertaling (waar hij zich als filoloog kon uitleven) en zijn functie bij het Statencollege in Leiden (waar hij het opkomende cartesianisme het hoofd probeerde te bieden).

De Bruijn slaagt erin de geschiedenis van een complex leven te beschrijven door hoofdlijnen te belichten, maar ook diep in te gaan op interessante en veelzeggende details. Haar analyse van de manieren waarop Revius in de loop der jaren zijn eigen naam geschreven heeft, is van een mooi voorbeeld van zo'n detailopname. De geschiedenis van een individu tilt zij ver boven het incidentele uit door deze te plaatsen tegen de achtergrond van wat ze de belangrijkste tegenstellingen in de Republiek noemt: calvinisme en humanisme; wetenschap en geloof; kerk en cultuur. De Bruijn laat zien dat die tegenstellingen voortdurend om keuzes en stellingname vroegen; Revius wandelde daarin zijn eigen en volstrekt unieke weg, die voor De Bruijn samenhangt met Revius' wereldbeeld (zijn visie op wetenschap, cultuur, religie en politiek, p. 23.), maar die in de loop van de biografie ook vaak geduid wordt in moderne psychologische termen. De Bruijn gaat wat omzichtig om met het gegeven dat Revius zijn gedrag net als ieder ander ook door zijn persoonlijkheid liet bepalen, maar maakt tegelijk zonneklaar wat de invloed van die persoonlijkheid was. Revius, voor velen het icoon van het orthodoxe gereformeerde geloof, blijkt op basis van De

Bruijns speurwerk en interpretatie niet goed te passen in het bestaande en overzichtelijke aanduidingen als 'voetiaan' of 'contraremonstrant' (aldus De Bruijns eigen conclusie op p. 511). Dat lijkt me een voor kerkhistorici interessante constatering die uitnodigt tot verder onderzoek: in hoeverre is in die overzichtelijke termen de zeventiende-eeuwse werkelijkheid verdisconteerd?

Kenmerkend voor Revius was het fanatisme waarmee hij zich in discussies mengde: hij spuide in politieke debatten zijn ongezouten mening over de omgang met rooms-katholieken, joden en moslims, mengde zich zonder terughoudendheid in de theologische ruzies over de predestinatie en onthield zich ook niet van commentaar over literaire, filologische, filosofische en zelfs astronomische kwesties. In dit alles ziet De Bruijn een rode draad: het was Revius eerst en vooral om 'de waarheid' – je zou misschien relativerend kunnen zeggen 'zijn waarheid' – te doen. Liever dan de vrede te bewaren, koos Revius voor de aanval, het gereformeerde geloof als maat voor alles nemend. Hij is vaak, vooral door zijn tegenstanders zoals De Bruijn opmerkt (p. 132), als opvliegend en driftig getypeerd. Maar hij ging ook opvallend diplomatiek te werk: in de Achterhoek, waar hij de Reformatie gestalte probeerde te geven niettegenstaande enkele onwillige of incapabele collega-predikanten, en ook in Leiden waarin hij de kerkelijke leiding tot een productieve houding ten aanzien van het cartesianisme probeerde te bewegen.

De Bruijn schetst Revius' bestaan door gebruik te maken van bronnen die Posthumus Meyjes al boven water bracht aan het eind van de negentiende eeuw. Daarnaast, en dat is een grote verdienste, heeft ze die bronnen aangevuld met tal van nieuwe (archiefvondsten: onbekende teksten van de hand van Revius (handig samengevoegd op een CDrom die

bij de biografie hoort, mét vertalingen), en stukken uit Nederlandse en buitenlandse archieven. Dat aanvullende bronnenonderzoek levert onder meer zicht op Revius' bestuurslidmaatschap van de Germaanse Natie in Orléans in zijn studententijd. De wortels van zijn dichterschap werden op zijn reis door Frankrijk gelegd. Door De Bruijns graafwerk wordt duidelijk hoe Revius' *Overijsselse sangen en dichten* uit 1630 kon uitgroeien tot een bundel met internationale allure. De vrijheid die Revius zich als dichter in die bundel veroorloofde, de afstand die hij nam tot de typische (dominee) dichter die de Republiek toen kende, kan typerend worden genoemd voor de vele vernieuwingen die hij al zijn werkzaamheden tot stand bracht, die voortkwamen uit een combinatie van eigenzinnigheid en wijsheid. Die combinatie resulteerde op het terrein van de dichtkunst in poëzie die zich loszong van zijn Noord-Nederlandse context, zoals Revius ook op het terrein van de geschiedschrijving innovatief en vooruitstrevend te werk ging. Aan Revius' uitzonderlijke status doet De Bruijns biografie – leesbaar en prikkelend als deze is – alle recht.

Els Stronks (Universiteit Utrecht)